

HENDRIK VERHEES (1744-1813)

Ruud van Nooijen (auteur)

Frank van Doorn (tweede lezer)

18 januari 2014

Samenvatting

Hendrik Verhees werd te Boxtel geboren, gedoopt 7 december 1744; overleed aldaar, ruim 68 jaar oud, op 23 april 1813. Hij bleef vrijgezel en woonde, m.u.v. zijn Haagse periode (1796-1801) in het ouderlijke huis aan de Clarissenstraat. Van jeugd en opleiding is weinig bekend: hij had een helder verstand, was nieuwsgierig en had een brede belangstelling. Hij bezat op latere leeftijd een zeer uitgebreide en kostbare bibliotheek. Mogelijk werd hij bij zijn opleiding ondersteund door zijn vader en een kennis van zijn vader: Jan Francis van de Weijer. Hij stond bekend als zuinig en leed op latere leeftijd aan jicht.

Beroepsmatige bezigheden:

- landmeter: hij was reeds op 18-jarige leeftijd geadmitteerd landmeter;
- cartograaf: vervaardigde tientallen kaarten, waaronder zijn belangrijkste werk de grote vierdelige kaart van de Meierij van 's-Hertogenbosch waaraan hij meer dan 25 jaar werkte;
- had verstand van waterstaat: was eerste directeur van waterstaat in Brabant, won een gouden medaille door in 1783 deel te nemen aan een prijsvraag met de vraag of het mogelijk was een kanaal aan te leggen tussen Den Bosch en Maastricht/Luik;
- was aannemer: o.a. onderhoud aan Sint-Petruskerk en Pastorij, onderhoud aan wegvakken en bruggen van de steenweg van Den Bosch naar Best, bouwde diverse panden: o.a. Schepenhuis te Budel (eigen ontwerp), het Wittel Kasteel te Loon op Zand;
- als architect ontwierp hij meerdere gebouwen, waarvan een aantal nog bestaan: protestantse kerk Boxtel; raadhuis en schoolhuis te Liempde; Raadhuizen te Erp, Drunen; kerk te Udenhout; schepenhuis Budel;
- was gedurende de laatste jaren van zijn leven in Boxtel de eerste vrederechter;
- tijdens zijn vele reizen maakte hij tussen 1787 en 1809 zo'n 240 schetsen, voornamelijk van gebouwen, deze bleven bewaard.

Hendrik Verhees overleed op 23 april 1813 en werd begraven aan de zuidzijde van het kerkhof rond de Sint Petruskerk. Op enig moment is zijn graf geruimd, doch dank zij een latere aantekening op een door Verhees zelf gemaakte schets van kerk en kerkhof weten we waar zijn graf lag. Voorjaar 2013 werd op die locatie een herinneringsbordje geplaatst.

1. Politieke en godsdienstige situatie gedurende Verhees' leven

In Verhees' geboortjaar 1744 droeg Nederland de naam Republiek der Zeven Verenigde Provinciën, waar 'Nederduits gereformeerd' (ook wel aangeduid als 'ware religie') de allesoverheersende, op calvinistische grondslag gebaseerde, religie was. Andere religies werden ernstig gehinderd in de uitoefening van hun geloof. Noord-Brabant heette vanaf 1648 (Vrede van Münster) 'Staats-Brabant' en werd ook wel aangeduid als 'Generaliteitsland': het had geen eigen bestuur en werd vanuit 's-Gravenhage geleid door Staten-Generaal en Raad van State. Openbare ambten en bestuursfuncties mochten niet meer door Brabanders worden

uitgeoefend. Brabant was een overwegend katholieke provincie en zou dat ook blijven. Katholieken, vanaf 1648 verdreven uit hun kerken, stichtten, aanvankelijk in het geheim, schuurkerken en bijscholen. In 1796 wijzigde dit radicaal: door toedoen van de patriotten ontstond de Bataafse Republiek, waarbij onder meer een begin van democratie tot stand kwam en alle religies werden gelijkgeschakeld. Dit betekende een einde aan de alles overheersende invloed van de protestanten. Het was tevens het begin van een periode van toenemende Franse invloed. Tussen 1801-1806 volgde het tijdperk van het 'Bataafs Gemenebest', gevolgd door het Koninkrijk Holland tussen 1806-1810 met aan het hoofd koning Lodewijk Napoleon, broer van de Franse keizer Napoleon Bonaparte. Tussen 1810 en 1813 werd Nederland ingelijfd bij Frankrijk en maakte het deel uit van het Eerste Franse Keizerrijk. Vanaf ongeveer 1780 groeide in Nederland een groep inwoners die, gebaseerd op de ideeën van de Verlichting, streefde naar wijzigingen op onder meer bestuurlijk terrein, vrijheid van godsdienst. Zij noemden zich patriotten, richtten sociëteiten en vrijkorpsen op en gaven periodieken uit. Hun omvang en invloed groeide en gedurende een korte periode - het land raakte bijna in burgeroorlog - waren in delen van het land de patriotten aan de macht. Dat wijzigde radicaal toen in 1787 een Pruisisch leger het land binnenviel en stadhouder Willem V in zijn macht herstelde.

Ruim een half jaar na het overlijden van Hendrik Verhees landde op 30 november 1813 prins Willem Frederik, zoon van de januari 1795 naar Engeland gevluchte laatste stadhouder Willem V, op het strand van Scheveningen om enige dagen later reeds in Amsterdam te worden ingehuldigd als soeverein vorst der Nederlanden. In 1815, na de vereniging met België (Verenigd Koninkrijk der Nederlanden) werd dat koning Willem I.

2. Ouders, geboorte, jeugd

Enig bekende afbeelding van Hendrik Verhees. Silhouetetekening, gemaakt in 1797, mogelijk door Hausdorff. De afbeelding werd gemaakt toen Hendrik Verhees in 's-Gravenhage verbleef en zitting had in de eerste, redelijk democratisch tot stand gekomen volksvertegenwoordiging: de Nationale Vergadering, alsmede de opvolgers daarvan.

Hendrik Verhees' vader was afkomstig uit Nuenen en had dezelfde voornaam Hendricus, roepnaam Hendrik en kwam in 1742, kort na zijn huwelijk met echtgenote Maria Verhees-Van der Sleijden naar Boxtel. Na twee jaar te hebben ingewoond leek Verhees zeker te zijn dat zijn toekomst in Boxtel lag, want hij kocht een pand nabij de overgang van Clarissenstraat en Markt te Boxtel. Hier werd waarschijnlijk begin december 1744 Hendrik junior geboren. In ieder geval vond de doop plaats in de schuurkerk aan de Burgakker op 7 december 1744. Ter voorkoming van misverstanden: als we het in dit artikel het hebben over Hendrik Verhees dan bedoelen we daarmee - tenzij anderszins is vermeld - de zoon. Op dat moment

telde Boxtel slechts één school: de Oude School gelegen aan de rand van het kerkhof, waar de protestantse onderwijzer Van Roon les gaf. Bekend is dat katholieke ouders hun kinderen weghielden van deze protestantse scholen. Verhees senior was timmerman, meester molenmaker en aannemer. Een van zijn Boxtelse kennissen was landmeter en aannemer, Jan Francis van de Weijer. Mogelijk hebben beiden een rol gespeeld in de opleiding van de jonge Hendrik. Tijdens zijn leven bouwde Verhees een uitgebreide en kostbare bibliotheek op met veel studieboeken over zeer uiteenlopende onderwerpen. Reeds op achttienjarige leeftijd slaagde Hendrik voor zijn landmetersexamen en mocht hij zich 'geadmitteerd landmeter' noemen. Gezien zijn kennis en kunde kunnen we spreken van een heldere en nieuwsgierige geest met een zeer brede belangstelling. Hij bleef zijn leven lang vrijgezel en woonde, met uitzondering van zijn Haagse periode (1796-1801) in zijn ouderlijk huis. Hij was bekend met de denkbeelden van filosofen der Verlichting en is waarschijnlijk aldus toegetreden tot de (politieke) stroming der patriotten. Hij stond bekend als zuinig. Op latere leeftijd zou hij last krijgen van jicht (zeer pijnlijke ontstekingen aan gewrichten), die hem gedurende zo'n aanval werken en lopen bemoeilijkte of onmogelijk maakte.

Markt en begin Clarissenstraat te Boxtel, begin 20e eeuw. Links de weverij van Van de Ven, met embleem hofleverancier boven de deur (1933 - ca. 1955 Edahwinkel). Rechts, op de locatie van het pand met het hoogste dak en eigen stoep met paaltjes, stond voorheen het huis van Verhees. Het hier zichtbare pand werd omstreeks 1850 door Van Lieshout gebouwd. Rechts, net niet op de foto, stond herberg Het Fortuin (gebouwd in 1668, later Hotel De Kei) waar Hendrik Verhees zitting hield als vrederechter. De Markt is hier nog onverhard.

3. Door Verhees tijdens zijn leven ontwikkelde activiteiten

Hendrik Verhees was een zeer veelzijdig man. Het merendeel van zijn werkzaamheden verrichtte hij als zelfstandig ondernemer:

- collecteur lokale belastingen / collecteur provinciale/landelijke belastingen / borgemeester: verantwoordelijk voor deel dorpsfinanciën;
- bestuurder: lokaal, provinciaal, landelijk;
- landmeter en cartograaf;
- aannemer;
- architect;
- waterbouwkundige (hij was de eerste directeur van waterstaat in Brabant);
- landbouwkundige / opzichter;
- vrederechter;
- schetsenmaker.

4. Hendrik Verhees als bestuurder

We dienen voor ogen te houden dat Verhees tot zijn vijftigste jaar leefde in een land waar katholieken officieel geen openbare bestuursfuncties mochten vervullen. Slechts daar waar te weinig capabele Nederduits gereformeerden aanwezig waren, mochten modeste (gematigde) katholieken bestuurder worden. Zo is Verhees in Boxtel meermalen schepen en president-schepen geweest, alsook gedurende een korte periode loco-drossaard. Eén keer werd hij afgezet omdat een protestant, Artus Hollert genaamd, die zichzelf capabel achtte voor die functie, had geprotesteerd tegen het feit dat niet hij - zijnde van de ware religie - doch Hendrik Verhees tot schepen was benoemd. Met de komst van de Fransen in 1794 kwam de invloed van de patriotten aanvankelijk weer tot leven. Hendrik Verhees werd 11 juni 1795 *'provisioneel representant van Bataafs Brabant'* en korte tijd later, als gekozen, *'representant van Bataafs Brabant'*. Het streven was het om Brabant weer als gelijkgerechtigd gewest toe te laten treden tot de landsregering: de Staten-Generaal. Voor het zover kon komen moest eerst nog een financiële zaak worden geregeld: de 'quote' (aandeel in belastingbijdrage) moest worden vastgesteld. Aan die onderhandelingen nam Verhees, samen met Jan van Hooff uit Eindhoven en Willem Hubert uit 's-Hertogenbosch, deel. Zij waren het ook die aanwezig waren bij de slotzitting van de Staten-Generaal, die kort daarna heropende als 'Nationale Vergadering'. Dit was het begin van Verhees' Haagse periode als representant van de Nationale Vergadering en de opvolgers daarvan. In die jaren woonde hij in Den Haag in de Veenestraat. Eerste taak was het nu om een grondwet te ontwerpen. Dat had veel voeten in aarde, alsmede één staatsgreep: toen kwam de *Staatsregeling van 1798* tot stand. Gaandeweg werd de Franse invloed steeds groter en raakten de patriotten steeds meer gedesillusionerd. Zo ontstond in 1801 het *'Bataafs Gemenebest'* met een autoritair bestuur, waarbij veel oude regenten weer terugkeerden op het pluche. Dat was ook het moment dat Verhees naar Boxtel terugkeerde. Een jaar later, eind 1802, overleden zijn beide ouders kort na elkaar. Tussen 1805 en 1810 volgde zijn laatste periode als lokale bestuurder: hij werd andermaal schepen, doch reeds één jaar later was hij president schepen. In die functie was hij bij de eerste Boxtelse en Brabantse papierfabriek (watermolen *'l'Infatigable'* – *'de Onvermoeibare'*) aan het Smalwater aanwezig toen in april 1809 koning Lodewijk Napoleon een rondreis door Brabant en Zeeland maakte en daarbij ook Boxtel aandeed. Naar aanleiding van die reis schonk de koning later een bedrag van zeventuizend gulden aan de Boxtelse protestanten voor de bouw van een nieuwe kerk. Verhees zou het ontwerp daarvoor maken.

5. Verhees als landmeter en cartograaf

Zoals gemeld was Verhees reeds op achttienjarige leeftijd gediplomeerd landmeter. Veel kaarten in de tijd van Verhees waren onbetrouwbaar. Voor 'nieuw' uitgegeven kaarten bleken vaak niet meer dan van wat nieuwe gegevens voorziene, reeds bestaande en meestal onbetrouwbare kaarten. Aan die kaarten lagen vaak niet de vereiste voldoende en goede (driehoeks-) opmetingen ten grondslag.

Als het werk van een landmeter werd ingeroepen was er vrijwel altijd geld in het spel, bijvoorbeeld: onenigheid over exacte afmetingen van percelen. Landmeters werden vaak gewantrouwd. Niet geheel ten onrechte: er waren landmeters die hun beroep te schande maakten door zich te laten omkopen. Probleem was natuurlijk dat betrokkenen in een geschil zelf niet konden controleren of de landmeter zijn werk correct uitvoerde. Verhees heeft tijdens zijn leven tientallen kaarten opgemeten. Een aantal daarvan geschiedde in opdracht. Andere gaf hij zelf uit.

Een van zijn eerste kaarten vormde die van de Smalle en Brede Haven te 's-Hertogenbosch, gemaakt in opdracht van het stadsbestuur. Hier ging het er om vast te stellen wat aanwonenden moesten bijdragen aan het schoonhouden van het terrein.

Zijn belangrijkste werk vormt de grote kaart - in vier delen - van de Meierij van 's-Hertogenbosch, waaraan hij meer dan vijfentwintig jaar werkte. Toen deze in 1797 eindelijk in druk verscheen was het direct een succes. De kaart werd door deskundigen geroemd vanwege de nauwkeurigheid en zou tot 1870 in druk blijven verschijnen. Ook werden onder zijn supervisie kaarten vervaardigd met betrekking tot het bevaarbaar maken van rivier de Aa, in de periode dat hij (eerste) directeur van waterstaat in Brabant was. In 1803 verscheen zijn kaart van de Bodem van Elde, een groot gebied waarbinnen '*gemeyne gront*' van diverse dorpen lag (zie: Bodem van Elde, door Wim Veekens, MuBo, 08-08-2013). Van de Baronie van Boxtel en Heerlijkheid Liempde maakte hij in 1789 een kaart, als voorbode van de grote Meierijkaart. In Boxtel zelf tekende hij een kaartje voor de aanleg van een losplaats langs de Dommel, in een perceel gelegen aan de zijde van Munsel, rechts naast de huidige brug 't Schipke'. De Dommel werd destijds gebruikt voor scheepvaart, die mogelijk was tussen Boxtel en 's-Hertogenbosch. Zo werden onder meer keien aangevoerd voor aanleg en later voor het onderhoud van de steenweg van 's-Hertogenbosch naar Best, later Eindhoven/Luik, waarvan met de aanleg april 1742 in 's-Hertogenbosch werd begonnen. Ook boomstammen werden zo vervoerd.

Detail van Verhees' kaart van de Bodem van Elde uit 1803: het dorp Boxtel

Cartouche van de grote - vier delen - kaart van de Meierij van 's-Hertogenbosch. Er worden onder andere diverse beroepen uitgebeeld.

6. Verhees als aannemer

Als aannemer van werken trad Verhees meermalen op de voorgrond. Onderhoud of de bouw van een pand werd vaak aanbesteed in kranten en op affiches die op enige plekken in het dorp (kerk, herberg) werden aangeplakt. Onderhoud kon voor een aantal jaren worden gepacht, waarbij men vaak de keuze had uit meerdere perioden. Werd iemand een werk gegund, dan moest hij zorgen dat er iemand anders als borg optrad, een zekerheid voor de opdrachtgever. We zien dat diverse aannemers in die tijd afwisselend voor elkaar borg stonden. Zowel ten aanzien van onderhoud als nieuwbouw is Verhees actief geweest, bij nieuwbouw van zowel eigen als ontwerpen van andere architecten. Meerdere malen mijnde (hij nam deze klus op zich) hij het onderhoud aan de Boxtelse Sint-Petruskerk en de Pastorij, beide in gebruik door de protestantse gemeente, het laatste gebouw als woning voor de dominee. De eerste keer tussen de jaren 1765-1783. Een tweede periode volgde tussen 1786 en 1796. Een hevig noodweer in augustus 1783, dat aan beide gebouwen veel schade berokkende, maakte een einde aan het contract.

De kleine protestantse gemeenschap had geen geld om de grote Sint-Petruskerk goed te kunnen onderhouden: reeds in 1684 was het schip ingestort en werd nooit herbouwd. Het

onderhoud beperkte zich nadien grotendeels tot het waterdicht houden van het restende deel van het gebouw. Eveneens zien we meermalen mensen in opdracht van Verhees aan het werk aan wegvakken van de steenweg van 's-Hertogenbosch naar Best, later naar Eindhoven/Luik, waarvan de aanleg in april 1742 in 's-Hertogenbosch was begonnen en in 1745 was gevorderd tot Best. Vele jaren zou dat het eindpunt van de weg zijn. Verhees pleegde aldus onderhoud aan de weg zelf, alsook aan de daarin voorkomende bruggen. Tevens maakte hij een drietal kaartjes van de barrières met omgeving: die te Hal onder Boxtel (barrière no. 2), Clarissenstraat Boxtel (barrière no. 3) en te Best, bij de kruising met de weg naar Sint-Oedenrode (barrière no. 5).

Kennis over de aanleg van nieuwe wegen was in die tijd in Nederland zeer beperkt. Vaak werden landmeters, behalve voor het uitzetten van het tracé van een weg, tevens ingezet om een ontwerp (profiel) voor een weg te maken, kostenberekeningen te maken, grondstoffen (zand, stenen) in te kopen en toezicht te houden op de aanleg van de weg. Vooropgesteld dat ze kundig genoeg waren. Met al deze aspecten was Verhees bekend en vertrouwd geraakt. Voor Veghel maakte Verhees een ontwerp voor een nieuwe bestrating in het centrum. In 1805 verzochten de schepenen van Helvoirt aan het bestuur van het Departement Brabant om de aanleg van een steenweg naar Vught. Hendrik Verhees maakte daar een ontwerp voor. In Loon op Zand bouwde Verhees, naar een ontwerp van architect Stevens, een nieuw groot huis op de restanten van een deel van een veel ouder kasteel. Dit pand bestaat nog en wordt 'het Witte Kasteel' genoemd. In 1788 kocht Verhees in Brussel in opdracht van het gemeentebestuur een grote partij keien ter verharding van het Gareneindje (omgeving Zwaanse brug), de Rechterstraat en Burgakker.

7. Verhees als architect

Meermalen is Verhees gevraagd een ontwerp voor een gebouw te maken. In enige gevallen heeft hij daarna zijn eigen ontwerp ook gebouwd. Beginnen we dicht bij huis, dan zien we dat hij in Boxtel het ontwerp maakte voor het nog bestaande protestantse kerkje, gelegen in de Clarissenstraat, aan de voet van de massieve Sint Petrustoren. Verhees ontwierp het in 1809, de Bossche aannemer Van der Kallen bouwde het in 1812. Het godshuis werd december 1812 in gebruik genomen. Te Liempde maakte Verhees de ontwerpen voor twee gebouwen: het raadhuis (1781) en de nieuwe school (1783). Bouwer was dorpsstimmerman Heiliger van Haaren. Ook deze gebouwen bestaan nog.

We noemen verder nog:

- raadhuis te Erp (1791), bestaat nog. Erp, thans onder deel van de Gemeente Veghel, was ten tijde van Verhees nog een zelfstandige gemeente. In/rond Erp werd veel boter geproduceerd: zodoende kwam beneden o.a. de botermarkt, erboven het eigenlijke raadhuis, te bereiken met een trap.
- Schepenhuis te Budel (1771), tevens gebouwd (1772) door Verhees, bestaat nog.
- Raadhuis te Drunen (1773), stond einde WOII reeds leeg en werd door oorlogsgeweld verwoest.
- Kerk te Udenhout (1788), gesloopt omstreeks 1866.
- Generaal plan voor de bouw van meerdere (7) typen schuurkerken (nooit uitgevoerd).

Raadhuis te Erp (thans gemeente Veghel), ontwerp van Hendrik Verhees uit 1791

8. Verhees als waterbouwkundige.

De waterstaatkundige toestand van Brabant was gedurende Verhees' leven nog zeer problematisch en regelmatig desastreus. Rivieren waren door meerdere oorzaken (o.a. watermolens, verzanding) weinig bruikbaar voor scheepvaart. Wegen waren in de meeste gevallen onverhard en in zeer slechte conditie. Regelmatig terugkerende overstromingen en dijkdoorbraken veroorzaakten onnoemelijk veel leed en schade: hele gebieden waren soms wekenlang compleet onbereikbaar.

Verhees is zowel bij water- als wegenbouw betrokken geweest. Hij was zelf groot voorstander van de aanleg van kanalen. Dit achtte hij een beter optie dan bevaarbaar maken van bestaande rivieren.

Voorts was hij betrokken bij onderhoud aan de *Baardwijkse Overlaat*. Een overlaat is een dijk waarachter overtollig water, nadat het een bepaalde hoogte heeft bereikt, wordt afgevoerd via een overstortgebied achter die dijk.

Hij was in ieder geval tussen 1803 en 1810 de eerste directeur waterstaat in Brabant en als zodanig onder meer belast met de uitvoering van plannen tot bevaarbaar maken van rivieren de Aa en Dommel. Ook landwegen vielen onder zijn competentie.

Samen met *Frederick Beijerinck* bemande hij een door koning Lodewijk Napoleon ingestelde

waterstaatscommissie. In 1809 schreven zij een rapport met de titel *Verhandeling over den Physiquen Staat van een gedeelten van het Departement Brabant*.

Verhees nam deel aan een prijsvraag inzake de aanleg van een kanaal van 's-Hertogenbosch naar Maastricht/Luik, in 1783 uitgeschreven door het *Bataafsch Genootschap der Proefondervindelijke Wysbegeerte* te Rotterdam. Hij won, hoewel het genootschap kritische kanttekeningen had, daar in 1785 een gouden medaille mee.

9. Verhees als landbouwkundige/opzichter

Verhees beseftte terdege de grote problemen die de arme Brabantse boertjes op hun arme zandgrond ondervonden. Een constant gebrek aan mest en problemen bij de aanvoer ervan vormden daarvan de hoofdzaak. Hij drong aan op de aanleg van kanalen voor vervoer van onder andere mest, daarnaast pleitte hij voor het bouwen van *aschschuren* met als doel het verzamelen van as uit *d'n herd* (stookplaats in de huizen/boerderijen), die bruikbaar was als meststof.

Gedurende maar liefst dertig jaar was hij opzichter van een perceel beplant met bomen, genaamd De Houtkamp, onder Gemonde (thans gemeente Sint-Michiëlsgestel), eigendom van het Groot Gasthuis te 's-Hertogenbosch. Hij kreeg die aanstelling van de regenten van die instelling.

10. Verhees als vrederechter

Voorjaar 1810 werd Nederland ingelijfd bij het Eerste Franse keizerrijk. Franse wetgeving en bestuursmodel werden hier ingevoerd. Nederland werd voor wat betreft het gerechtelijk systeem ingedeeld in arrondissementen en kantons. Boxtel kreeg de zetel van hoofd van een kanton. Dientengevolge werd in Boxtel een vredegerecht gevestigd. Boxtel was echter armlastig en had niet eens een eigen gebouw als raadhuis, laat staan het geld voor de bouw van een nieuw rechtsgebouw. Het raadhuis was sinds 1657 gevestigd in een ruimte in de Sint-Petruskerk: de huidige Heilig bloedkapel en zou daar nog verblijven tot 1823. Zodoende kreeg het vredegerecht onderdak in een lokaal in de toenmalige oude herberg *Het Fortuin*, twee huizen naast de woning van Verhees. Primaire taak van een vredegerecht was het om (dure) procedures voor een hogere rechtbank te voorkomen. Dat moest geschieden door middel van *preliminaire conciliatie* (voorbereidende verzoening). Een vrederechter hoefde (nog) geen geschoold jurist te zijn. De vrederechter werd geacht te handelen op basis van billijkheid. Hij trad ook op in familiezaken (o.a. toekennen voogdij). In civiele zalen kon hij een boete opleggen. De vrederechter was zowel betrokken bij civiele als criminele zaken. Alle stukken werden tweetalig opgemaakt: Nederlands en Frans. Dinsdag 14 mei 1810 werd Hendrik Verhees aangesteld als eerste vrederechter in het nieuwe Kanton Boxtel. Hij zou in die functie werkzaam zijn tot één week voor zijn overlijden.

Boxtel le premier d'Avril
1813.

Le Juge De Paix du Canton Boxtel
 À Monsieur Le Préfet du Département des
 Bouches du Rhin; Baron de l'Empire
 Chevalier de la Légion d'Honneur!

Monsieur Le Préfet!

J'ai l'honneur de Vous adresser l'État de la
 Somme de mon Traitement et celui de mon
 Greffier pour le mois de Mois de Mars, ainsi
 que l'État de la Somme du Trimestre des Mois
 Janvier, Février, & Mars Duèsc comme Supplé-
 ment à mon Traitement;

J'ai l'honneur d'être avec une Considération
 des plus Distinguées,

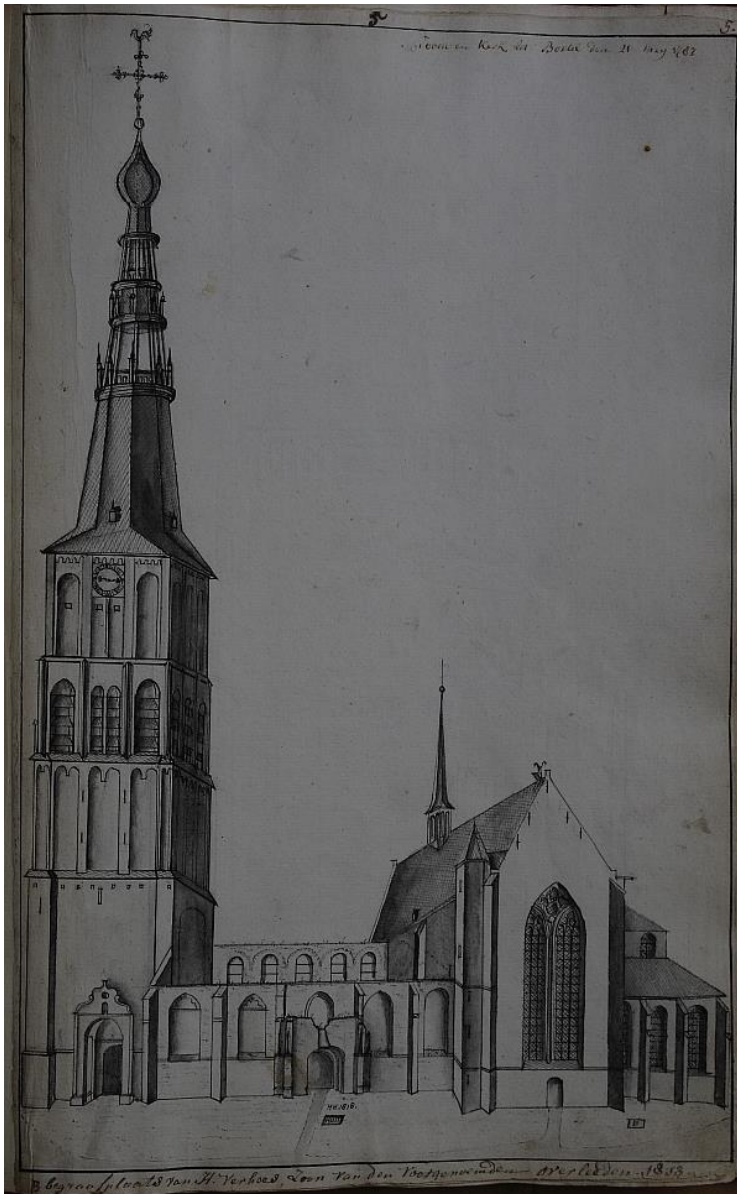
Monsieur Le Préfet. Votre très humble
 Serviteur
 H Verhees

Door Hendrik Verhees, in zijn functie van vrederechter, ondertekende brief van één april 1813, drieëntwintig dagen vóór zijn overlijden

11. Verhees als schetsenmaker

Hendrik reisde veel. Op enig moment is hij gaan schetsen. Waarom weten we niet en ook niet op welk moment hij daarmee is begonnen. De bewaard gebleven schetsen omspannen een periode van 22 jaar: van 1787 tot 1809 bleven ruim 240 schetsen bewaard. Het betreft voornamelijk schetsen van gebouwen: kerken en raadhuisen. Hoewel Verhees als architect meerdere gebouwen ontwierp, maakte hij slechts van een daarvan een schets: die van de octagonale (achtzijdige) protestantse kerk te Udenhout (gebouwd 1788, gesloopt ca. 1866). Daarnaast maakte hij ook wel tekeningen van voorwerpen: een telescoop, een elektriseermachine (een elektriseermachine is een apparaat waarin statische elektriciteit wordt opgewekt door middel van wrijving). De schetsen verblijven in het bisschoppelijk archief in 's-Hertogenbosch. Reeds kort voor de Tweede Wereldoorlog waren er plannen de schetsen uit te geven, doch het uitbreken van die oorlog verhinderde zulks. In 1975 gaf Jan van Laarhoven met zijn Bossche uitgeverij en boekhandel Merlijn Verhees' tekenwerk uit in *'Het schetsenboek van Hendrik Verhees'*. Door aantekeningen op zijn schetsen weten we in een aantal gevallen hoe deze tot stand kwamen:

- *na het reijden in een Koetskar*
- *uijt de Koetskaar daarvoorbij Reijdende*
- *sooals zy myn in het voorbij reijden den 16 July 1797 voor den geest zijn gebleeven*
- *in het voorbyzeylen door de Zuyderzee.*

Tekening door Hendrik Verhees van de zuidzijde van de Boxtelse Sint-Petruskerk.

Bovenaan rechts staat vermeld:

Toorn en Kerk tot Boxtel, Den 28 Mey 1782

Na het overlijden van Hendrik Verhees tekende iemand anders de locatie van Verhees' graf aan op de schets

12. Overlijden Hendrik Verhees

Na een kort ziekbed overleed Hendrik Verhees om zes uur in de ochtend van vrijdag 23 april 1813. Waaraan hij overleed is niet bekend. Maandag 26 april volgde uitvaart en begrafenis. De kerkdienst werd ongetwijfeld gehouden in de nog in gebruik zijnde schuurkerk aan de Burgakker. De Sint Petruskerk was weliswaar definitief teruggegeven aan de katholieken, doch de kerk was te bouwvallig om door wie dan ook gebruikt te worden; geld voor de restauratie ontbrak voorlopig nog. Hendrik Verhees werd begraven aan de zuidzijde op het kerkhof rond de Sint Petruskerk: bij de schuurkerk was immers geen kerkhof aanwezig. Zijn graf is op enig moment verdwenen. Toch weten we waar hij begraven heeft gelegen. Verhees

maakte bij leven een tweetal schetsen van de Boxtelse Sint-Petruskerk: één vanaf de zuid- en één vanaf de noordzijde. Op de schets van de zuidzijde van de kerk tekende iemand na de dood van Verhees de locatie van diens graf aan. Waarschijnlijk was die persoon kapelaan Johannes Wilhelmus Verspeek, zoon van Catharina Verspeek-Verhees, zuster van Hendrik Verhees.

Dinsdag 23 april 2013, exact op zijn tweehonderdste sterfdatum, werd op genoemd kerkhof op de locatie van zijn voormalig graf een op een paaltje geplaatst informatiebordje onthuld. Dit bordje was er een uit een reeks die in Boxtel is aangebracht op locaties waar iets herinnert aan Verhees. Deze activiteit vormde één van de tien deelprojecten van het Hendrik Verheesproject II, dat gedurende 2013 door Stichting Cultuurgeschiedenis Boxtel - Meierij 'Hendrik Verhees' werd gerealiseerd.

Dinsdag 23 april 2013. Deel kerkhof aan zuidzijde Sint-Petrusbasiliek te Boxtel. Zojuist is door burgemeester a.i. Hans van Brummen het herinneringsbordje onthuld op de locatie van het graf van Hendrik Verhees. Gilde Sint-Barbara en Sint-Joris brengt vendelgroet.

Literatuur/bronnen:

- Laarhoven van, Jan: Het schetsenboek van Hendrik Verhees (1975), Boekhandel/Uitgeverij Merlijn 's-Hertogenbosch;
- Hendrik Verhees, Stichting - HENDRIK VERHEES een grensoverschrijdende Brabants landmeter, cartograaf en patriot (1744 - 1813), Stichting Hendrik Verhees, 1990;
- Pel, Hans - Op de kaart gezet, Hendrik Verhees 1744-1813, Stichting Cultuurgeschiedenis Boxtel - Meierij 'Hendrik Verhees', 2007;
- Nooijen van, Ruud - Leven, werk en tijdsbeeld van Hendrik Verhees (1744-1913), markant Boxtelaar, Stichting Cultuurgeschiedenis Boxtel - Meierij 'Hendrik Verhees', 2013.